

Талісман

Мирослав Капій

Це діялося в той соняшний день листопадовий, коли на вежах львівських будинків маяли жовто-блакитні прапори, а на вулицях струйками плила кров – тепла ще, червона...

В такі ясні, погідні дні осінні, калина вилискується червоними, спілими кетягами до сонця, а журавлі у вирій відлітають...

Вже п'ятий день сиділи ми замкнені в будинку головної пошти і відбивалися від настирливого супротивника, що з усіх вікон, піддаш та пивниць довколишніх будинків слав нам оловом своє привітання у свято нашого відродження...

Вже п'ятий день незрима смерть снувалася по всіх закамарках того понурого будинку й косила нашу невеличку залогоу...

П'ятого листопада діялося це, того пам'ятного року великих надій, і поривань, і великої смуги...

Ми з четарем Березюком сиділи схилені біля наріжного вікна в кімнаті листарів*, а між нами на двох пачках стояв скоростріл* з наряженою лентою й дулом, спрямованим на вулицю, що засягав в один бік Оссолінеум*, а в другий – вулицю Коперника, аж ген там, де вона починалася.

Цікавий був і дивний отой мій поневільний товариш, що з ним іграшка долі звела мене біля скорострілу. Стрункий, чорнявий з лиця юнак, мовчазний, то знову хвилинами дивно говіркий, здавалося, цілою своєю істотою пригорнувся до скорострілу й закам'янів біля нього.

Я не знав його і вперше побачив аж у хвилині, коли наш відділ дістав приказ зайняти будинок головної пошти, і ми оба опинилися біля наріжного вікна в кімнаті листарів. Студіював, здається, перед війною у Грацу чи Відні, бо згадував инколи німців та віденське життя, але звідки походив, не знаю, бо якось і часу не було, ані охоти, ані на думку не спадало запитати. За весь час нашої спільної обслуги скорострілу рідко траплялася нагода обмінятися словом. Цілий час стежив він за кожним найменшим рухом противника й стріл його був недаремний.

В душі подивляв я цю його справність та холоднокровність, що заспокійливо діяла на мої пошматовані нерви.

Було ще два кріси біля нас, що з них ми на переміні стріляли. Щохвилини влітали крізь розбиті шибки вікон ворожі кулі й, розбиваючи тиньк, застрягали з бренькотом у протилежній стіні. Так одноманітно, з якоюсь тупою, здавалося, послідовністю летіли одна за одною! Часом деяка розбивалася об залізні віконні ґрати й рикошетом падала недалеко нас на долівку.

В такі хвилини я здригався, хоч силкувався не дати пізнати по собі, що мене бентежить і жахом проймає оте дзижчання та протяжний свист кулі! Я відвертав тоді мої очі кудись убік, немов лякаючись стрінутися з поглядом Березюка; я соромився

своєї слабосильності перед самим собою. І тямлю в одну таку хвилину: Березюк, якось так дивно вдивляючись в мене, відізвався спроквола:

- Лякаєшся?.. Ну, так! Є й чого! Та бачиш, людина не повинна лякатися того, з чого ясно здає собі справу, що бачить своїми очима й знає його суть!.. Жах? Що таке жах? Тільки щось нез'ясоване, невідоме може проїняти нас жахом, щось, чієї істоти не в силі ми просякнути до самої його суті!.. Так, так, та я не дивуюся тобі! Зі мною що иньшого. В мене, бачиш, є щось таке, ну, назв'їм його талісманом... він дає мені змогу безжурно слухати тієї музики, що так тебе бентежить, це щось, що, мов янгол добрий, береже кожного мого кроку, де не ступлю, куди не повернуся. Ти й не повірив би навіть!.. Та це довга історія!..

І замовк, не звертаючи уваги на моє чи то засоромлення, чи то ніяковість, що її, як мені здавалося, можна було читати з мого лиця, немов поринув у задуму, чи вслухався в мелодію пролітаючих подалік нас куль. Лиш инколи торохтів і наш скоростріл, повільно повертаючись на цілу ширину свого обстрілу, й тоді на хвилину мали ми спокій. Противник зміняв свою позицію і підшукував кращого прицілу. Та це рідко бувало, бо муніції було обмаль і треба було її щадити.

В такі хвилини Березюк повертав свою голову в мій бік, і з уст його падало слово "лента", а його руки занурювались у кишені, нервозно отрясаючи з них залишки тютюну, що між закладками ще полишився. А за хвилину знову налягав на скоростріл, пестливо пригортаючись до нього, мов дитина до матері. І так минали ці довгі, довгі години, що вічністю нам здавалися, хоч осінню день короткий, і вже незабаром з полудня тіні, що падали від дерев на узбіччях цитаделі, снувалися по кімнаті й ховалися по кутках.

Нам всього бракувало. І харчі, й аmunіція, і виснажені сили наші добігали краю. Відтяті від світа, не знали ми нічого, що діється кілька кроків подалі від нас, на другій вулиці. Ніхто не приходив нам на зміну, ніхто, здавалося, не цікавився нами. Хіба тільки невидимий противник не забував піклуватися нами, а то світ цілий, здавалося, забув про наше існування, бо навіть ранкове сонце не всміхалося до нас своїм промінням, тільки аж геть під полуднем кілька малих промінчиків крадькома зазірало у нашу кімнату!

Часом, та це тільки як вже стемніло, вбігав до нас командант нашого крила, четар Ліськевич, розпитував про ситуацію, про те, звідки дістаємо найсильніший вогонь, кидав кілька приказів на найближчі години й зникав, прощаючись:

- Нічого, хлопці! Тільки витривати, усе гаразд буде!

А ми знову залишалися самі, знову мовчки стежили за противником крізь крайок вікна, відки видно було перехрестя вулиць Коперника й Словацького та дашок будки, що стояла по другому боці вулиці, біля пішоходу.

І ще, але то вже десь далеко по опівночі, коли втихала на якийсь час стрілянина, приносили нам із поштового подвір'я, що межувало з будинком семінарії, трохи теплої кави, яка тхнула чомусь нафтою, а на смак скидалася на вивар з бурачиння... Тоді то Березюк підносив з якоюсь дивною повагою своє горня до уст і, попиваючи ту каву,

звертався до мене:

- Пий, Івасику, пий! Це божеський трунок, що кріпить сили і підбадьорює духа! Це нічого, що вона трохи пахне! Нам на італійському фронті ще не таке давали! Раз тямлю, на цісарські ім'янини дістали ми кінський гуляш з підливою, що ще більше тхнула, та зате делікатніше, бо заносило її бензиною!..

Якась усмішка з'явилася на мент на його лиці, немов підтверджуючи теорію про зв'язок між добрим настроєм людини і повнотою її шлунку, але зникла в тій хвилині, коли Березюк відклав своє порожнє горня у куток... Знову мовчки підійшов до скорострілу, попробував замок і знову почав вдивлятися своїми задумливими очима у темніть ночі. А вчора, то й про свій талісман розказував мені!

Це тоді, коли "запашна" кава на мент розвіяла його задуму, й погідний настрій так і прояснював його лице. Став говорити, як ніколи жваво, що дивно контрастувало з його звичною мовчанкою. Віднайшов ще десь у закамарках своїх кишень доволі великий недокурок і запалив його, прикриваючись полою плаща:

- Може, й не повіриш мені, може, й засумніваєшся у правдивості тієї пригоди, про яку розкажу тобі, а проте це правда, я маю талісман, що хоронить мене на кожному кроці і, як бачиш, оберіг мене досі, хоч усяке доводилося переживати. Було це в самих початках війни, у серпні, чи вересні чотирнадцятого року. Я служив у віденському стрілецькому полку між самими німцями. Гірки були оті перші тижні моєї воєнної служби. Коли ти не знаєш німецької молоді, не знаєш їхнього духа, їх способу думання, звичок, то й уявити собі не зможеш моїх переживань. Мене незavidна іронія долі кинула в саме кубло вояцького життя, яке творила сотня мого стрілецького полку. А мусиш мати на увазі, що за мною не було того досвіду, який дала війна, де кожний крок ніс за собою смерть, де кожна хвилина навчала, ах, як гірко навчала, що тільки той буде горою, хто подужає противника, байдуже чим - п'ястуком, проворністю, чи підступом...

За мною був тільки шум подільських ланів і мелодія тужливих співанок, і те з покоління в покоління передаване: "Вчися, сину, то станеш паном, инакше підеш до шевця", і трохи скупих відомостей про "ablativus absolutus" та Горацієві трохеї... Ну, й ще туга за широкими полями, що виростили мене, за ясними очима нені, що плакала, коли я прощався, відходячи на війну. А душа в мене була цивільна!.. Я з нехиттю прислухався до суперечок про те, що у Фріца біцепс твердіший, ніж у Фреді, або, що цей калібер револьвера кращий за той... З якою огидою брав я вперше до рук кріса! Авжеж, цивільна душа була в мене, та не тільки в мене, в усього нашого покоління, вихованого батьками, для яких "мала птиця, а великі гроші" та "гній - душа господарства"* насонною лектурою були, а мандат до віденського райхстагу кошмарною візією сон із вій проганяли... Очима поколінь, які, затуливши всі вікна фіранками, щоб, борони Боже, хто не почув, поспівували собі під периною: "вже більше літ двісті як козак в неволі"*, з тугою дожидали тієї хвилини, коли то "загальнолюдське братерське єднання визволить всіх трудящих синів бідної, заплаканої неньки з кігтів всіх її воріженьків", такими очима дивився я на світ...

І тепер дивно мені, що мої очі не вбачали цього бурхливого, кипучого життя, що плило довкола мене й розливалось через край, а яке ніяк не хотіло втиснутися в рамки вселюдського братерства і єднання!.. І тому-то спочатку так гірко довелося моїй цивільній душі зжитися з душами моїх товаришів, німчиків, тому так різко вражали тони їхніх пісень, що летіли над нами, коли ми маршували віденськими вулицями. Я йшов, не йшов, а снувався, а в душі моїй дзвенів плач моєї нені, в якому губилося все, і ці бадьорі вояцькі пісні й рівний стукіт підкованих чобіт, і незчисленні оклики "гайль" вуличної юрби на пішоходах. Чимсь таким чудацьким, незрозумілим було оте "гайль", що бурею зривалося, як довга й широка була вулиця, якою ми проходили, такими чужими, далекими мені були розсміяні лица й очі, що придивлялися до машеруючих жовнірів. Я не дійшов ще тоді до розуміння, що ті довгі, сині, жовнірські шеренги, які колихалися, вибиваючи цілу симфонію ходи о вуличне каміння, – це їхні гордощі, кров від їх крові, кість від їх кости – тієї вулиці, тих лиць розсміяних, тієї товпи безіменної...

Не розумів я ще тоді й того тремтіння голосу, яким віденська перекупка вимовляла "Унзер Кайзер"... Так, бо він справді був їхній, виріс між ними і з ними, втішався їх radoщами, сумував їх смутками. А я ж був сином народу, в якого не було "нашого" кайзера, ні наших синіх шеренг з піснями і стуком чобіт о вуличне каміння...

І от одного разу вертався курінь з вправ. Помучені, голодні, вкриті порохом і потом, що струйками спливав по наших лицах, ішли ми віденськими вулицями. Було полудне. Осіннє сонце добре пражило ще своїм промінням, збільшуючи вагу мого наплечника, кріса й набійниць, а ноги із щораз то більшою напругою силкувалися вдержати крок.

На одному з перехресть ми спинилися, бо дорогу заступила вантажівка, що не могла рушити з місця. Залунали рясні оклики "гайль" і "Грісс Гонт", замаяли хустинки у повітрі, падали квіти на жовнярські шеренги, якийсь товстий німчик підбіг і почав роздавати папіроски, а там якась Гретхен чи Ліцці чоколядою вгощала вояків.

Я стояв і, втомлений довгим маршем, задумливо дивився проти себе. Нараз мене огорнуло якесь нез'ясоване почуття, що чийсь зір пронизує мене, хтось вдивляється в мене. Я підвів очі й побачив на краю пішохода якусь паню в чорному. На мент наші погляди стрінулися й на мент моя свідомість почала, немов розвіватися, зникало десь оте почуття дійсності, де я і що зі мною. Якийсь неясний проблиск думки майнув у мозку, що я десь – де, не знаю – бачив ті очі...

Ах, так... Бачив і сльози в них – так – це ж очі моєї нені, заплакані очі, що дивилися довго мені вслід, коли я, розпрощавшись із нею, відходив у світ...

Немов крізь млу, що, окутала все довкола, достеріг я, що та пані підійшла до мене, щось втиснула мені в руку зі словами: "Гот шіце зі, майн кінд, нур бегальтен зі дас іммер – геген зі – іммер", повернулася до пішохода й зникла серед товпи. Хвилина, одна чи дві, проминула, а я стояв, не здаючи собі справи з того, що сталося. Врешті ми рушили, я пішов, стискаючи в руках дарунок незнайомки в чорному, й довго не важився глянути на нього.

Був це маленький срібний медальон із вирізьбленим образом Маріяцельської Мадонни. Так от і став він мені талісманом, – кінчив Березюк своє оповідання, – хоч

спочатку не прив'язував я ваги до цієї дивної пригоди, а навіть призабув за неї, засунувши цей медальон до кишені, в яку рідко заглядав. Та якась сліпа віра, сам не знаю, де і коли, з'явилася в мене, казала мені, що доки цей медальон у мене, мені не станеться нічого, де б я не був! І досі, як сам бачиш, виправдав він мою віру в нього, хоч всяке бувало за цих останніх чотири роки!.. Не все доводилося попивати такий божеський трунок, як та наша кава, не все судилося гостювати в такому палаці, як ця наша теперішня квартира. Бувало й гірше!..

Березюк посміхнувся, махнув рукою й став поратися біля скриньки із лентами до скорострілу.

Хоча я вже четвертий день перебував у його товаристві, мені здалося, що я вперше бачу його перед собою таким, яким він у дійсності є... Проти мене стояв стрункий юнак з незвичайно симпатичним темнавим лицем, палкими веселими очима і усмішкою, що грала в кутках його уст.

Десь гейби розвіялась з пам'яті ота зігнута, похилена постать, яку я вже четвертий день бачив куняючою біля скорострілу, десь зникло те кам'яне лице бездушного автомата.

Та за хвилину знову зойкнула куля, що влетіла у вікно, знову кусник муру посипався на долівку, знову повертався той нестерпний настрій непевности, дождання чогось невідомого, знову смерть щирала свої зуби до нас із незглибимої теміні ночі.

Треба обережним бути, стежити за кожним стрілом противника, за кожним шурхотом на вулиці. Он вчора зі стриху протилежної кам'яниці ворог почав кидати гранатами, міряючи в наше вікно. Та ні одна не попала, всі розривалися на вулиці й з пекельним тріскотом засипали перехрестя уламками віконних рам, цегли, скла та порваної на шматки ринви, що теліпалася біля нашого наріжника. А одна попала поміж трамваєві дроти й, розриваючи їх, створила небезпеку на нашому перехресті. Дроти опали на шини, а що плив ними струм, видно було з того, що під вечір якась стара жидівка, що перебігала вулицю, силкуючись дістатися на Коперника, впала, мов поражена громом, зачепившись за ті дроти.

Отак проминали нам хвилини, одна подібна до другої, одноманітно, безмежно одноманітно, хоч кожна несла із собою смерть, неславу смерть, як то кажуть, із-за плоту, бо за кожним рогом, за кожною брамою, горою кожною й піддашшям скривався притаєний противник, лякаючись станути до чесного бою віч-на-віч...

І от цього саме п'ятого дня нашого перебування на позиції, що ясний був і соняшний від самого ранку, десь під полуднем, вбіг до нас командант Ліськевич.

- Слухайте, товаришу, - звернувся до Березюка, - мушу вас розлучити з вашим скорострілом. Зараз прийде десятник Ковалишин з одним стрільцем вам на зміну, а ви мусите виконати иньше завдання. І то негайно, бо становище цього вимагає! Візьмете його, - сказав він, вказуючи на мене, - й підете до головної команди зі звітом. Зажадаєте там муніції, харчів, перев'язок і хоч одного міномета! Якщо не дадуть, то ми не вдержимося тут довше. Вже з піддашся будинку семінарії стріляють на наше

подвір'я. Якщо не викуримо їх звідтам мінометом, то не удержимося тут. І нехай пришлють санітетів, щоб забрали трупи. Тут маєте записку, в ній все списане. Решту скажіть усно. Це важке завдання, я знаю! Та ніхто иньший не виконає його так, як ви! Видістатися звідсіля й пройти тих кілька кроків по Коперника – це більша штука, ніж тут відстрілюватись із-за вікна!

В кімнату ввійшов підстаршина зі стрільцем і зайняли наше місце біля скорострілу.

– Отже, прощайте й вертайтеся цілі й здорові, — продовжив командант і, приступивши до нас, обняв Березюка, а потім мене й подякував: – Прощайте! Хай вас Бог береже! А ще, позабув я, передайте цього листа, хай вишлють його до моїх. Скажіть, що я здоров і все добре. Нехай тільки присилають те, чого прошу.

Мій погляд спинився на хвилину на його обличчі, і я спостеріг у кутиках його очей щось блискуче, що скотилося по лиці й упало на долівку...

Зизгучи, пролетіла понад нами куля – одна і друга, і третя, – встрягаючи в стіну напроти.

– Це з першого поверху б'є, з крайнього вікна, направо, – сказав Березюк. – Як будемо вже на вулиці, скажіть пустити одну ленту горою, це їх трохи успокоїть!

– Добре. А ви беріть по чотири гранати кожний і по два револьвери. А вважайте на дроти. Там смерть! Притискайтеся до мурів і біжіть щосили. Старайтеся, щоб між вами був відступ з кілька кроків. Як дістанетеся до Марійської площі, ви безпечні! Там стоїть наш скоростріл, а вулицею Карла Людвика їздить наше панцирне авто. Прощайте, товариші!

– Після приказу, пане команданте! – сказав Березюк, склонився по військовому й ми почали готуватися до виходу.

Почепили до пояса три гранати, четверту полишаючи в руці, закинули на шию два, пов'язані ремінцями, набиті револьвери, щоб були готові під рукою, бо крісом у вузькій вулиці, де стріляють з усіх кутків, нічого не вдієш. Березюк зложив картку зі звітом, всунув її у праву кишеню, говорячи до мене:

– Бачиш, коли б що до чого, то знатимеш, де вона!

Видно було, що його слова збентежили мене й оте збентеження відбилося на моєму лиці, бо він, глянувши на мене, підсміхнувся і сказав, силкуючись на бадьорий тон:

– Не бійся, нічого не станеться. Підемо так, як би йшли на рандку* до дівчини!.. Що там!.. Прохід* добре діє на травлення!..

Я вдивлявся в його блискучі очі, і їхній погляд заспокоював мене.

– Ну, що, готовий? – відізвався до мене. – То ходімо.

Скоро видісталися ми на коридор і підійшли до напіврозхиленої брами, що виходила на Коперника. В ній з дулом, зверненим на вулицю, стояв наряджений скоростріл, а в кутках, за дверми брами, куняли стрільці.

Схопились, почувши наші кроки, та Березюк впокоїв їх рукою.

– Стежа! – сказав. – А ви, хлопці, щоб нам обом добре йшлося, пустіть одну ленту там долі Коперника. А відтак відпочиньте якийсь час, щоб ми змогли пробратися. Хіба був би наступ з цього боку, тоді не вважайте на нас. Здорові будьте!

- Приказ, пане четар! Саме перед хвилиною був тут пан командант і сказав те саме зробити.

І, висунувши дещо скоростріл, пустили одну ленту долі Коперника, а кулі з гуркотом розсипались по вулиці, домах, шибках й падали, дзикотячи на каміння.

Ми вискочили з брами і, притискаючись щомога до муру поштового будинку, побігли вперед. Не добігаючи рогу, де вулиця Словацького розділяла нас від дальшої дороги, і де лежали на землі та звисали над головою пірвані трамваєві дроти та ціла гуща навмисне перетятих телефонних дротів, що дуже утруднювало перехід на другий бік, почули ми тріскіт вибухаючої гранати. Каміння, порох, кусники дротів, дим, усе те стовпом знялося посередині вулиці на перехресті, саме там, куди ми мали переходити.

- Це з другого вікна направо! - кликнув Березюк, притулившись за вистаючий наріжник, що хоронив нас від прискаючих на всі сторони відламків.

Та в тому моменті почули ми знайомий тріск. Це наш скоростріл озвався, засипаючи протилежні кам'яниці градом куль. Прочищав нам дорогу! Видно було, що ворог на хвилину притих, бо в наш бік не падало нічого.

- Тепер! - кликнув Березюк до мене і скочив уперед, виминаючи зручно дроти, шини, побите скло і в тому ж менті біг уже лівим боком Коперника, в напрямі міста, тулячись до мурів кам'яниць, щохвилини обертаючись і киваючи на мене рукою.

А мене огорнув жах. Піднявши догори чомусь, сам не знаю чому, правою рукою гранату, я почав іти вперед. Якось так повільно снувались мої ноги, такими важкими видавались мені, коли я підносив їх, щоб переступити дроти, наче б хто олова почепив до них. Жах огорнув мене й на момент уся моя свідомість немов розвіялась кудись, а очі зайшли млою. Хвилинку малу, що вічністю мені видавалася, позабув я - де я, куди йду й пощо... Ще момент - я розкрив очі й почув понад собою свист, і десь далеко поза мною роздався гук. Це вибухла, мабуть, кинена згори граната. І в тій хвилині усвідомив я собі, що стою на середині вулиці й вдивляюся в балькон першого поверху кам'яниці, що стояла проти пошти, а першою думкою, що з'явилася в моїм мозку, було питання, чи стоїть ще на ньому олеандер, чиї поламані гілки видно було із нашого вікна на пошті...

Та це був тільки маленький, малесенький момент, бо вже біг я знову й небаром опинився біля Березюка, що, притулившись біля одвірка якоїсь брами, ждав мене.

- Злякався, що? - кинув до мене. - Нічого! А тепер далі.

І знову побіг уперед, мов тінь, прилягаючи до муру, що ближче до кінця вулиці, то більше звільняючи ходу. Вже, мабуть, були ми проти пасажу, як по дахах кам'яниць залопотіли кулі.

- Мабуть, спостерегли нас, та шкода їхнього заходу, - кликнув Березюк до мене, пристаючи на хвилину.

Ще момент - і перед нами замиготів скоростріл нашої стійки, а за хвилину були ми вже на Театральній, прямуючи до головної команди в Народньому Домі.

Я йшов як у сні. Ще серце молотом билось в грудях, у вухах відчував я дивний шум. Якись люди снувались вулицею, що ближче до Народнього Дому, то ставало їх більше.

- Ну й бачиш, - озвався до мене Березюк, - добрий був прохід, що? Даремне тільки лякався! Тай чого б то лякатися? Так і знаєш, що коли попаде в тебе куля - тоді смерть і більш нічого. Ти йдеш і знаєш, що жде тебе й глядиш тому відомому тобі в очі. При чому тут жах? Та ми оце вже й дома, - сказав він, спинившись перед вояком, що стояв на стійці при вході до Народнього Дому.

- Зі звітом з головної пошти до команди, - сказав він до вояка, що загородив нам у сінях дорогу.

- Можна! - відповів вояк і ми, пройшовши темні сіни, пустилися йти сходами на гору.

В одній із саль Гімназії, яка тут поміщалася, урядувала головна команда нашої львівської залози. Коридорами снувалися цивільні й військові, входили й виходили із салі, де була команда, вешталися учні та якісь дами, то знову вояки зносили скрипки з муніцією та кріси й скидали їх в кутку на коридорі.

В одній із саль видно було крізь відчинені двері кільканадцять стрільців, що лаштувалися певно на стежу, бо з розкритої скриньки розбирали набої та ховали їх у набійниці і по кишнях.

Гамір був усюди, і якийсь нервозний, гнітючий настрій уносився по тих темних коридорах та саях-клітках.

Ось уже стояли ми в салі команди, й тільки те було мені дивно, що ніхто не спиняє входу до неї, а то, хто хотів, чи мав яке діло, чи ні, заходив туди, бо повно було там людей і глітно, як у крамниці "Торговлі" перед святами. Отак, нагадалось мені, як то заходять в нас чи то до "Просвіти", чи до редакції, де редактори курці, де й побалакати можна, газету почитати задурно, ну, й часом закурити дадуть...

Праворуч якийсь панок видавав перепустки на той бік двом, видно, польським дамам, бо польською пояснював їм, де стоять наші стійки і як виминути нашу засідку біля сойму... Якихось двох добродіїв щось пересправляло з грубим жидом, який, курячи папіроску, розмахував широко руками. Трохи далі стояв гурток добродіїв, яким молодий хорунжий щось авторитетно пояснював - певно, прийшли розвідатися про ситуацію, бо лиця в них були прибиті, а очі, здавалось, ловили кожне слово головусого стратега...

Гамірно було тут ще більше, як на коридорі й накурено, що хмаринки тютюнового диму сутінком лягали на цілу кімнату.

Березюк підійшов до протилежного кутка салі, де за столиком, на якому лежали порозкидані листки із зошитів, пом'яті газети, недокурки, огризки ковбаси й недоїдок булки та велика карта з пляном Львова, сидів головний командант нашої львівської залози отаман Гриць Коссак. Огрядний, високого росту, в розіпнятій блюзі, з цигарою в зубах, читав щось з картки й совав пальцем по закарлючках вулиць, що видніли на розгорненій карті, спиняючись часом на хрестиках і колісцятках, начеркнених червоним і синім олівцем.

Повернув поволі свою голову у наш бік, коли Березюк, прийнявши службову поставу, став голоситись і здавати звіт, і, не виймаючи цигари з зубів, процідив

низьким баском:

- Казав уже, панедію*, не перешкоджайте...

Я мовчки дивився на сцену. А в моїй уяві думка за думкою чергувалися, кидаючи на екран моєї свідомости образи, що з'являлися й зникали, розвіваючись у цих хмаринках тютюнового диму, що уносився над салею...

...За картяним столиком в пообідньому настрою, який підносить ще певних вісім піків у руці, коли противник зголосив дев'ять каро, пасувало б сидіти цьому добродієві, а не за столом головного команданта в хвилині, коли рішається доля столиці землі!.. - майнула перша думка. Так і вчувалося мені, що от-от проміж цигаром і зубами протиснуться й упадуть на звіткові картки й стратегічний плян слова:

- А я казав, панедію, то не з Грицем справа, - хто в трефах шкарт, нехай поцілує стіл, а не покладає все упованіє на третю даму! Так, панедію!..

І знову з'явилася думка із найтайнішого кутка моєї підсвідомости, де я вже бачив таке лице... Ага - це в давньому "Зеркалі", яке колись видавав Корнило Устиянович, була стала рубрика із наголовком "Ми", а під ним таке саме лице із такою ж головою, тільки не вилазила вона із золотого ковніра стрілецького однострою, а з-поза обойчика* реверенди святоюрського каноніка.

Минула хвилина.

Березюк заговорив знову. Та тепер голос його став не той, що перше. Слова зривалися гостро й дзвінко падали на стіл, біля якого сидів командант. Здається, ота різкість віднесла успіх, бо отаман повернув знову свою голову у наш бік і відізвався:

- Ви, кажете, із головної пошти, зі звітом? Давайте сюди, - простягнув руку по звітovu картку. - Е, фю, фю!.. Що він тут хоче!.. - почав отаман до себе, прочитуючи звіт четаря Ліськевича. - І мінометів, і перев'язок! Фю, фю! Якби ми тут, панедію, цілі маґазини мали! Ну, добре, йдіть, панедію, там до тої салі, де висить табличка "VII а" - й почекайте. Що годен буде дати, то відішлеться, а той, що з вами, - і тут показав на мене, - нехай також залишиться до диспозиції. Ая, панедію! Гаразд!

Березюк склонився мовчки й ми, видіставшись з трудом крізь товпу, щораз більше напливаючих до команди інтересантів, попрямували до салі, на якій висіла табличка із написом "VII а".

- Ну, й команда! - сказав Березюк, коли ми проходили коридором, та замовк, не хочачи, мабуть, виявляти своїх думок, що так і кипіли в ньому, перед сірим стрільцем, якого першим й останнім обов'язком мусів бути безоглядний послух кермуючій владі. - А тепер перша річ помитися, - продовжив, коли ми увійшли до салі, де рівно ж вешталися вояки й цивілі. Повно було тут всякого військового приладдя й амуніції, а в одному кутку біля купки ручних гранат стояли поскладані рядами бохонці хліба.

А дійсно, першою річю треба було помитися, бо вже п'ятий день наші лиця і руки не бачили води. Розглянувшись хвилину по салі, роздобув десть Березюк мидницю й кусник мила й почав, не вважаючи на чужих людей, що туди й назад вешталися, розбиратися до пояса.

- Зараз буде вільна, - сказав до мене, вказуючи на мидницю, - помийся і ти, хто

знає, коли знов доведеться стрінутися з водою й милом. А ось і мій талісман, – говорив далі, знімаючи з шиї маленького медальона, – бачиш, щасливо перевів мене через Сциллу там, на Коперника... – І, усміхаючись, поклав його на лавку, на якій складав свої річи.

Помившись, пішли ми на подвір'я Народного Дому, де, як казали нам, стояла похідна кухня і варилася їжа. Біля кухні повно було зголоднілих вояків і не вояків з бляшанками в руках і без них, що ждали своєї черги. Підкріпилися як ніколи. Не тямлю вже що там було, та по таких довгим примусовим пості й не знати, що смакувало би нам! І знов опинилися ми в нашій "VII а", дожидаючи дальших приказів. А між тим знайшлося все, чого жадав четар Ліськевич, бо небаром вбіг у нашу салю хорунжий і кликнув:

– Четар Березюк із головної пошти?..

Березюк підійшов до нього й довідався, що все приготоване, й що він повезе те все в авті Червоного Хреста на свою давню позицію.

– А ваш товариш залишиться тут до диспозиції головної команди. З вами їде п'ятьох мінометників, пане четар, – говорив далі хорунжий.

Ми попрощалися.

– Бувай здоров, держися добре – кликнув Березюк, стискаючи мені на прощання руку.

Я відпровадив його до сходів, що вели надолину, а сам вернувся до салі дождати дальших приказів. Сів на лавку й задумався. Вечоріло. Цей гамір, яким гудів цілий Народний Дім, так дивно різнився від тої зглядної тиші, перериваної хіба час до часу свистом куль, серед якої провів я останніх кілька днів, що я не міг освоїтися. Думалося: що далі? Куди понесе мене доля? Як покінчиться оте наше змагання, яке вимагало стільки сили, напруження волі і віри, віри в успіх початого діла?.. Думка снувалася за думкою, одна сумніша від другої, хоч ціле моє "я" бунтувалося проти цього сумовитого настрою, що огортав мене.

Хвилини минали, а сутінок все більше і більше стелився по салі. Десь на коридорі блимнуло світло. Я ждав далі.

Нараз на коридорі біля салі головної команди вчинився голосніший гомін. Голоси перекликувалися, хтось кричав щось! Видко, сталося щось незвичайне, бо чути було біганину туди й назад і голоси: "Де командант?" Я вибіг на коридор саме в тій хвилині, як якийсь стрілець в службовій поставі голосив отаманові Коссакові:

– Пане отамане, голошу слухняно, наше авто не доїхало до головної пошти! Четар Березюк убитий, а санітарка й двох стрільців ранених!

Мені почорніло в очах і хвилину стояв я як вкопаний. Що це? Чи я добре чув? Якось мимовільно повернувся й, не здаючи собі справи з цього, що роблю, ступаючи повільно, спрямував я свої кроки до моєї ждальні. Тут сів я на лавку, де недавно ще мився з Березюком і тупо вдивився проти себе. Не думав нічого! В голові шуміло, ні одна думка не клеїлася. Нараз мої очі спинилися на окрайку лавки, де щось забілілося. Я простягнув руку й підняв те щось, повертаючись до світла, щоб краще бачити. В руці

тримав я малий срібний медальон з образком Маріяцельської Мадонни. Талісман Березюка! Одягаючись, не запримітив, мабуть, його й залишив тут.

Талісман, що оберігав його досі!..

ПРИМІТКИ

Кімната листарів – тут опрацьовували кореспонденцію.

На рандку – на зустріч.

Обойчик – комірець у греко-католицьких священиків.

Оссолінеум – Наукова Бібліотека ім. Василя Стефаника.

Панедію – міщанське звертання, таке ж, як добродій.

Прохід – прогулянка.

Скоростріл – кулемет.

"Мала птиця, а великі гроші", "гній – душа господарства" – цитати гасел з галицької сільськогосподарської преси, далі автор кепкує з небажання галичан робити політичну кар'єру.

"Вже більше літ двісті як козак в неволі" – перший рядок пісні на слова Анатолія Свидницького, яка була заборонена і за царату і за влади комуністів.